

skapens och retorikens redskap vill Svartvik hjälpa inte endast präster som förkunnar regelbundet utan även den som vill lära sig mer om Bibel, tolkning och teologisk tradition att bli «skickliga växlare». Att bli och att vara en skicklig växlare handlar således litet förenklat om att överföra då till nu, att söka efter olika tolkningsmöjligheter samt att leta efter det äkta och genuina. Sker detta i nutida predikan? Är dagens predikanter «skickliga växlare» så att åhörarna får hjälp att tyda sina liv i ljuset av Bibel och teologisk tradition? Det är inte författarens uppgift att undersöka detta samtidigt som jag anar att han menar att dagens predikanter inte når fram till att vara skickliga växlare. Kanske är det just här predikans eventuella kris finns, att människor förväntar sig få hjälp med livsstyning av goda växlare och när de inte får det upplevs predikan, för att tala med Hasse & Tage, som «en påse, tom och innehållslös». Svartvik driver tesen att predikan är viktig och menar att en predikan av en skicklig växlare «är mer, men aldrig mindre än bibelutläggning» (s. 17). Jag tror författaren har en poäng när han menar att predikans eventuella kris delvis hör samman med att predikanten lägger ned för litet tid på predikoförberedelse. Med agendan full av annat församlingsarbete kan det vara svårt för prästen att få tid för teologisk reflektion, och predikohantverket, liksom alla hantverk, tar tid om resultatet ska bli bra. Kanske förstår inte alla kyrkoråd och arbetsledare detta.

I avsnittet «Lär dig konsten att övertyga» behandlas den praktiska sidan av predikan. Författaren lyfter först fram skönlitteraturen som en omistlig del av predikantens förberedelse, det är här predikanten tillgodogör sig ett språk som berikar predikan. För att bli en «skicklig växlare» måste predikanten arbeta med sitt bildspråk. Bilder som inte samspelar med åhörarnas behov kommer nämligen förhindra att en god växling av evangeliet sker. Uppmaningar som t.ex. «Predika alltid som om det fanns en jude i församlingen!» dugar tätt i detta avsnitt. Visst stämmer det till eftertanke att som predikant fundera över vad man vill uppnå med sin predikan för just de behov som kan finnas hos de åhörare som kan förväntas komma, och efter detta formulera budskapet och regissera sitt framträdande.

Genom serien *Teologi i pocketformat* har Verbums förlag öppnat en viktig möjlighet för forskare att genomföra akademisk tredje uppgift, att möta en intresserad allmänhet och därmed bidra till den allmänna reflektionen i samhälle och kyrka.

Jan-Olof Aggedal

Semeia Studies nr. 43 «Levinas and Biblical Studies» ed. Tamara Cohn Eskenazi, Gary A. Phillips, David Jobling. Society of Biblical Literature, 2003.

«Levinas and Biblical Studies» *Semeia Studies* nummer 43 er en samling artikler, der alle cirkler om forbindelsen mellem den fransk-jødiske filosof Emmanuel Levinas og Biblen. Nogle artikler fokuserer på Levinas' læsninger af den jødiske Talmud enten i en diskussion om holocaust eller om spørgsmålet om den særlige fortolkning Levinas plæderer for. Andre artikler læser Levinas' filosofiske tekster ud fra et kristent/jødisk teologisk udgangspunkt. Samlingens mest interessante artikel er Martin Srajeks «Constitution and Agency in Light of Some Passages from Ezekiel 1–4: a Re-reading of Levinas». Hvorfor denne artikel udmærker sig i forhold til de andre artikler har at gøre med et nøglepunkt i bogen. Dette nøglepunkt bliver slået an i bogens indledning.

I sin indledning til bogen lægger redaktøren Tamara Cohn Eskenazi vægt ved, at dette er en introduktion til Levinas, der vil gøre den uindviede læser bekendt med nogle af Levinas' centrale ideer. Denne introduktion har sit udgangspunkt i det synspunkt, at Levinas' tanker er «both explicitly and implicitly biblical» (side 3), skriver hun. Netop dette synspunkt bliver det omdrejningspunkt, hvormed artiklernes styrker og svagheder afhænger. Diskussionen mellem Levinas' filosofi og Biblen er på alle måder berettiget og interessant, men det er den netop, fordi forbindelsen mellem Levinas og Biblen er fyldt med spændinger, modsætninger og tvivl. At tage forbindelsen så let og for givet er unødvendigt.

Derfor begynder en litteraturhistorikers alarmklokker at ringe allerede på side 4, da Eskenazi udbryder om Levinas' filosofi: «As biblical scholars, then, we might rejoice when we see key biblical ideas «infiltrate» and influence other disciplines with a seriousness that may in fact be eroding within scholarly biblical studies». Og alarmklokkerne bliver næsten gløder, når Eskenazi følger op med: «Although very few explicit biblical references appear in *Totality and Infinity*, one could read Levinas's chapters on the face as an extensive exegesis on Gen 33» (9–10). Ja, det kunne man, men ikke uden en grundig argumentation, diskussion og problematisering af den læsning. Den problematisering savner læseren igen, når Eskenazi konkluderer, at «Levinas's word, *visage*, face, of course translates the Hebrew *panim*.» (15) Hvis det var så let, at Levinas' nøglebegreber kunne oversættes i et 1:1 forhold med et andet begreb, er introduktionen til Levinas og Biblen overflødig.

Flere af Levinas' nøglebegreber bliver i løbet af artiklerne «oversat» til bibelske begreber, fx forveksles «den anden» med næsten, «uendeligheden» med det guddommelige og etikken er for Eskenazi «distinctly biblical» (5). At gøre Levinas' begreb om den anden til en kristen/jødisk forståelse af næsten er en tendens i flere artikler. Levinas' filosofi er således ble-

vet reduceret til et etisk handlingsindeks om, hvordan man bør handle over for sin næste for at være et godt menneske. Men etik er optik, skriver Levinas, og forholdet til den anden er langt mere dynamisk og problematisk end som så. Vigtigt er det at huske, at Levinas blev en afgørende filosof i det 20. århundrede, fordi disse begreber øver en modstand mod kategorisering. En introduktion til Levinas må naturligvis tage visse friheder til at forenkle. Samtidig må den ikke forenkle så meget, at den ser hen over de knudepunkter, der volder fortolkeren problemer og de steder i teksten, der nægter at give efter for entydige læsninger og netop derfor gør Levinas' filosofi rig og betydningsfuld.

Desto mere lettende er det at nå til Annette Aronowicz artikel «The Little Man with Burned Thighs: Levinas's Biblical Hermeneutic», der lynhurtigt slår fast, at Levinas aldrig fortolker den bibelske tekst direkte og at hans tilgang til Biblen derfor er «inaccessible» (33). Umiddelbart er det et mere interessant og pirrende sted at starte en artikel om *Levinas's biblical hermeneutic*. Med dette udgangspunkt når Aronowicz frem til en spændende tese, der kræver kritisk analyse og fortolkning af Levinas. Aronowicz mener, at der er en tæt forbindelse mellem det begreb om ansvar, som Levinas skriver om og den måde, som han fortolker på. Den forpligtelse til at svare, der ligger i et spørgsmål om ansvar, sætter Aronowicz parallelt med den aktive fortolker, der som Aronowicz er åben over for et overskud af mening i teksten.

At Srajeks artikel er interessant har som den netop nævnte artikel at gøre med sit udgangspunkt. Srajek diskuterer Ezekiel over for Levinas uden at tage gangse læsninger af hverken Ezekiel eller Levinas for givet. Vores forståelse af både Ezekiel og Levinas er dermed beriget efter hans fortolkning. Med et kritisk blik på Levinas har Srajek også blik for, at Levinas selv bruger citater af Ezekiel, fordi Ezekiel umiddelbart yder modstand mod den almindelige misforståelse af Levinas' ansvarsbegreb; en misforståelse, der lader Levinas' ansvar udtrykke sig som fuld overgivelse til den anden. Ezekiels ansvar er karakteriseret ved, at han nægter at underkaste sig Gud, ifølge Srajek, hvilket resulterer i en dialektik af modstand og overgivelse. Og det er denne dialektik, Srajek mener, at læse hos Levinas. Kun ved at gøre modstand anerkender vi betydningen af andetheden, argumenterer Srajek. I dialog med Ezekiel får Levinas en fylde, der fornyer sig selv under læsning.

Levinas' filosofi handler om modstand mod entydige og dermed totalitære fortolkninger. At sætte spørgsmålstejn er etik, ifølge filosofen Levinas. Hans filosofi nægter at stå stille. Og hans filosofi er hans hermeneutik. Sådan læser han andre filosoffer. Biblen og Talmud og sådan forventer han, at hans læser læser

ham. Og denne hermeneutik savner læseren grundlæggende i *Semeia Studies* nr. 43.

Sara Alfort

Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearb. Aufl., herausgeg. von H.D. Betz., D.S. Browning, B. Janowski, E. Jüngel. Band 6: N–Q. lxxx + 948 sid. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 2003.

I det sjätte bandet av fjärde upplagan av *Religion in Geschichte und Gegenwart* som omfattar bokstäverna N, P och Q är inslaget av svenska teologer snabbt överstökad. Förutom den om Anders Nygren finns det endast en annan separat artikel, nämligen om orientalisterna och professorerna i semitiska språk, H. S. Nyberg. Nyberg-artikeln är skriven av Nybergs dotter, författaren och journalisten Sigrid Kahle, som tidigare skrivit den auktoritativa biografin om sin far.

Under dessa tre bokstäver finns en hel del intressanta artiklar med. Bland annat finns en mycket god genomgång av frågan om prolegomena inom den evangeliska dogmatiken som tydligt visar på hur prolegomena kommit att spela olika roller under historiens gång: som en kort inledning till den egentliga dogmatiken eller som ett självständigt vetenskapsteoretiskt bidrag till dogmatikens intellektuella redbarhet. Prolegomena placeras också in i relation till såväl apologetik som fundamentalteologi — av prolegomena och apologetik uppstår fundamentalteologin inom det evangeliska området menar författaren Matthias Petzoldt, professor vid universitetet i Leipzig. Utan att frestas använda ett stort antal spalter till genomgången lyckas författarna enkelt och tydligt skapa en historisk och systematisk orientering som tillsammans med andra närbesläktade artiklar skapar en god överblick av den systematiska teologins struktur.

Även uppslagsordet «Phänomenologie» lyckas med att ge en god genomgång av fenomenologins historia, dess filosofiska aktualitet och dess relation till såväl religionsfilosofi som fundamentalteologi. Möjligt kunde författaren H. J. Adriaanse i genomgången av fenomenologins relation till religionsfilosofi ha tagit ytterligare något steg framåt i historien och relaterat litet utförligare till en del andra trender inom den samtida diskussionen. Några av dessa trender hittar man i stället under uppslagsordet «Postmoderne: II. Religionsphilosophisch und fundamentaltheologisch» författat av Graham Ward i Manchester. Givet att dessa två artiklar berör delvis samma material — det som t. ex. i Sverige får gälla som «postmodern filosofi» handlar ofta helt enkelt om den tyska eller franska